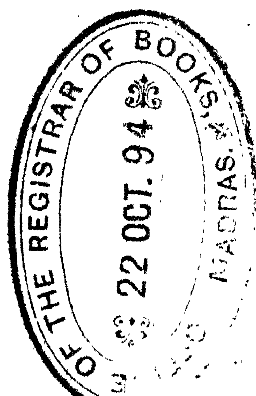
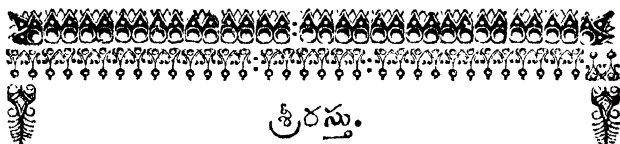

OF THE REGISTRAR OF BOOKS, MADRAS.
22 OCT. 94

శ్రీరస్తు.

పురుషసూక్తార్థము.

శ్రీమదద్వైతబ్రహ్మ అనగా పరమాత్మా ద్వయోనభవతీత్యద్వైతః = పరమాత్మ స్త్రీ పురుషుడు కానివాడని అర్థము.

౧ అట్టిపరమాత్మ పౌరుషత్వమును వహించి ప్రతిష్ఠింపచేసిన పంచభూతములవల్లనుండి పురుషరూపమయిన ప్రపంచమును నిర్మాణమును చేసినందున యీ మంత్రమునకు పురుషసూక్తముఅని పూర్వమే స్రాష్టగ సనాతనఅహంభువనాది బ్రహ్మఋషులు నామకరణమునుపర్చరిచిరి, అట్టిపురుషుడుఅనంతనామరూపములుకలవాడని యీమంత్రమునందు ప్రతిపాదించుచేత అనంతనామరూపములు గలపురుషుడు ఎవ్వడో ఆపురుషుడు అనంతనామరూపములుకలవాడో నునిశ్శంక ఈప్రపంచమునకు ఈమంత్రమునందే నివర్తింపబడియున్నది-

శృతి॥ విశ్వకర్మణస్సమవర్తతాధి,। తస్యత్వ ష్టా విదధద్రూపమేతి- తత్పురుషస్యవిశ్వ మాజానమగ్రే=అర్థము=విశ్వకర్మణః అనగా। అద్వైతబ్రహ్మ అనిన్ని। తద్రూపమేత్వష్టప్రజాపతి నామముచేప్రదర్శింపబడినదనిన్ని।ఆత్వష్టప్రజాపతి అనేపురుషునికి।ముందుగా।విశ్వముపుట్టినదని। మంత్రార్థముప్రతిపాదించుచున్నది-।ఇట్టిప్రతిపాదకమయిన మంత్రమునందున్।భగవంతునిచేత చెప్పబడినపురుషుడు।త్వష్టప్రజాపతిఅని గ్రహించజాలక।ప్రజలు। రాగద్వేషాదులచేత। శైవ- వైష్ణవ- శాక్తేయ- గాణాపత్య- సౌరవ- చాంద్రక పాల- గారుడ- లైంగికాద్యనేక మతాంతరులై।ఆపురుషుడు।శివుడని శైవులనున్నా।విష్ణుఅని వైష్ణవులనున్నా శక్తియని శాక్తేయులున్నా।గణపతిఅని।గాణాపత్యులనున్నా। సూర్యుడుఅని సౌరులున్నా। చంద్రుడని చాంద్రులున్నా।కపాలధరుడుఅని। కాపాలికులున్ను।లింగమని।లైంగికులున్ను। గరుత్మంతుడని। గారుడాద్యనేక మతములవారు। అనేకభిన్నములుగా। అనేకభాష్యములను।బుద్ధిమేధావంతముచేత చేశినారు। యీభాష్యములను చేశినవారందరు।ఆవిరాట్పురుషునికి।భగవత్స్వరూపమయిన।త్వష్టప్రజాపతిఅనే నామమునకు।ఏకీభవించపోయినట్టుకు।యీప్రపంచసృష్టి।ఏక నామమునందు రూపించిన వారున్నాకార్యకారణమున్ను।పృధివ్యాదిపంచభూతములలో। పృధివిభూతమబ్రహ్మఅనిన్ని।ఆపోభూతము। నారాయణుడనిన్ని।

జోభూతము।రుద్రుడనిన్ని।వాయుభూతము। ఇంద్రుడని న్ని।ఆకాశభూతము। ఆదిత్యుడనిన్ని।యీవిధముగా=

రుద్రోవా అగ్నిరితి=శృతేః=శృతిస్మృతిపురాణేతి హాసమువలన।ప్రతిపాదించిన।పంచబ్రహ్మలు। ప్రపం చపోషకులైయున్నారు।యీప్రపంచపోషకులైన।బ్ర హ్మవిష్ణు రుద్రేంద్రాదిత్యాదిదేవతలు। సర్వో త్కృష్టులైనట్టయితే।ఆపంచభూతములను।సృజించిన విశ్వకర్మ।ఎంతసర్వోత్కృష్టుడని। చెప్పవచ్చును=యే రేతస్సువలన।యేపురుషుడు త్పన్నమవుచున్నాడో। ఆ పురుషుడు।ఆరేతోరూపుడైన తండ్రిని।భగవత్స్వరూపు నిగా।పూజించుచున్నాడుగాని,। తక్కినపురుషు లంద రు।పూజించవలసిన ప్రమాణములు। యెంతమాత్రము లేవు।ఆవిధముగానే।యేపురుషు డేమతమునందు ప్రవే శించునో।ఆమత దేవతాపురుషునికి సర్వోత్కృష్టుడగు చున్నాడు- గాని।తక్కినమతస్థులంతరు।ఆదేవతను। స ర్వోత్కృష్టునిగా చూడరు=అట్టిమతాంతరములైన భావ్యములు। ప్రమాణములుకానేరవు। దేవతిర్యఙ్మా నవాదిచరాచరములను।సృజించిన।జగన్నిర్మాణస్వరూ పుడయినట్టి భగవంతుని దేవతిర్య ఙ్మానవులు మొదలు గాగల స్థావరజంగమాది సమస్తప్రాణులు।విశ్వము: కుకర్మస్వరూపుడయిన। విశ్వకర్మను।జగద్రక్షకుని = పూజించినటుల। ప్రమాణములు ప్రత్యక్షము లగ్ను య్యున్నవి.

గావునసకల ప్రజాసహితమయిన ప్రపంచమును పాదుర్భవింపచేసిన పరమాత్ముడెట్టివాడో తెలుసుకొనజాలరని ఆపరమపురునికి ఆనామము ఆమంత్రము నందే భగవత్ప్రేరితమై యున్నదిగనుక అట్టిపరమాత్మ ధ్యానపరాయణుండనై ఉపన్యాసములతో ఉత్ప్రేక్షించిన భాష్యములనుపుచ్చుకొనక ఉపపదములను ప్రయోగించక భగవత్ప్రేరితమయిన మంత్రమూలముయొక్క అర్థమునకుసమన్వయ ములయినశృతిస్మృతి ఉదహరణలనుకనుపరుచుతూ ఆంధ్రభాషచే పురుషసూక్తార్థమును చేయుచున్నాను.

ఓం.

మూలము.

ఓంసహస్రశీర్షాపురుషః సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్ సభూమింవిశ్వతోవృత్వా అత్యతిష్ఠద్దశాంగులం.

పదవిభాగము.

ఓం-సహస్రశీర్షా-పురుషః సహస్రాక్షః సహస్రపాత్=సః=భూమిం=విశ్వతః=వృత్వా=అత్యతిష్ఠత్=దశాంగులం=

—అర్థము—

వి
ష్ణు ఓం=ప్రణవస్వరూపమగు సః ఆకర్త భూమిం=
రూ విశ్వము న=వృత్వా=ఆవరించి=బ్రహ్మసూత్రే=తతో
బహుశ్యాంప్రజాయేయేతి।తతః=మహత్తత్వానంతర
యై ము=బహుశ్యాం=అనేకములయ్యె=యే=ప్రజాః-ఏప్ర
బ్ర జలునేటపకరనుపొందుచున్నవో।సః।ఆకర్తస్వరూపు

డైన। పురుషః విశ్వకర్మ ఃయజుర్వేదే। విశ్వకర్మామనసా। విశ్వకర్మమనసా=మనస్సంకల్పమాత్రముచేతనే సహస్రశీర్షా సహస్రశబ్దమునకు। అనేకములను అర్థము=కావున అనేకశిరస్సులు=సహస్రాక్షః=అనేక నేత్రములు=సహస్రపాత్= అనేక పాదములు=గలవాడై=విశ్వతః పృథివ్యాధిపంచ భూతములవల్లనుండి=దశాంగుళం=పదిఅంగుళములపరిమితిగల=రూపమును=అత్యతిష్ఠత్ అతిక్రమించినవాడాయెను.

తాత్పర్యము-

యోవేదాదౌస్వరః ప్రోక్తో। వేదాంతేచప్రతిష్ఠితః। తస్యప్రకృతిలీనస్యయః పరస్సమహేశ్వరః=వేదముల యొక్క ఆద్యంతములయందు ప్రతిఫలించుచున్న ఏప్రణవము విశ్వముగా ప్రతిష్టించబడినదో=విశ్వమునందువ్యాపకమైనఏకర్మ ఉత్కృష్టమయినగొప్ప భగవత్స్వరూపమగుచున్నదో=ఆకర్మనుగూర్చి=అధాతోకర్మజిజ్ఞాసేతిమీమాంసాయాం=నిర్గుణానంతరము=ఆభగవంతుడుగుణసహితుడని చెప్పబడుటయే కర్మా=ఆకర్మా యిద్విధముగా తెలుసుకొనవలయును=అనుమీమాంసయందు=కర్మా బ్రహ్మాస్వరూపమితి=కర్మా బ్రహ్మాస్వరూపమనిభావము= కావున=అట్టికర్మా=విశ్వమునుఆవరించుకొని। పురుషత్వమునువహించిన విశ్వకర్మా=మనస్సంకల్పమాత్రముచేత= అనేకశిరస్సులు= అనేక నేత్రములు=అనేక పాదములు=గలవ్యాపకము వల్లనుండి—దశాంగుళపరిమితగల రూపమును అతిక్ర

మించినవాడా యను సహస్రశబ్దమునకు=అనంత ములగు అర్థముకావున విశ్వకర్మ అనంత నామరూ పములుకలవాడని తాత్పర్యము,

మూలము,

పురుష ఏవేదగ్ంసర్వం। యద్భూతంయచ్చభవ్యం। ఉతామృతత్వస్యేశానః।యదన్నేనాతిరోహతి।ఏతావా నస్యమహిమా। అతోజ్యాయాగ్‌శ్చపురుషః॥

పదవిభాగము,

పురుషః। ఏవ। ఇదం। సర్వం। యత్। భూతం। యత్।భవ్యం। ఉత।అమృతత్వస్య। ఈశానః।యత్। అ న్నేన।అతిరోహతి। ఏతావాన్।అస్య। మహిమా।అతః। జ్యాయాన్।చ। పురుషః.

అర్థము.

పురుషఏవ। పౌరుషస్యభావః। పురుషః। నేనుచే యుచున్నాననే। పౌరుషముయొక్క।ధర్మముకావున పురుషఃఅని అర్థము। అట్టిపురుషుడువిశ్వమునకుకర్మ స్వరూపుడుగావున। విశ్వమనగా పంచభూతములుఅ నిఅర్థము।పంచభిస్సహవర్తతఇతి।ప్రపంచః॥ పంచభూ తములతోప్రవర్తించుచున్న। యత్। యేప్రపంచము। భూతం=జరిగిపోయినదో। యత్=ఏప్రపంచము భ వ్యం! ముందుజరుగబోవుచున్నదో। యత్।యేప్రపం చము। ఇదం। యిపుడుజరుగుచున్నదో। తత్। ఆప్ర పంచవిషయములైన భూతభవిష్యద్వర్తమానకాల ములునిన్నా॥ అన్నేన! అన్నముఅనునిమిత్తముచేత। అ

ఆర ఏప్ర పు

తరోహతి। మిక్కిలిపొందుచున్న।ఏతావాన్। ఈప్రపం చ।పజావిషయములైన జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యాద్యవ స్థలున్నూ। ఉత।కర్మసంబంధములుగనుకనే। అమృత త్వస్య।ప్రపంచమోక్షమునకు। పురుషః। పురుషస్వరూ పుడయిన విశ్వకర్మా। ఈశానః। ప్రభువు॥

యజుర్వేదే। విశ్వకర్మావిశాంపతిస్సనఃపశూన్పా తు సోస్మాన్పాతు తస్మైనమః॥

సమస్తదిక్కులకు। ప్రభువైనటువంటిఆవిశ్వకర్మా। మమ్ములను। మాపుత్రమిత్ర కళత్రాదులను।మాగో వృషభాది పశువులనున్నూ। రక్షించుచున్నఆవిశ్వకర్మ కొరకు।నమస్కారమును చేయుచున్నారనిఅర్థము।ప్రతి పాదించుచున్నదిగావున। ప్రపంచమోక్షమునకువిశ్వ కర్మ।ప్రభువుఅనిభావము।సర్వంచ=యీజాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థాది భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములం తయున్నూ। అస్య। యీవిశ్వకర్మయొక్క।మహిమా। సామర్థ్యవిశేషము। అతః। ఆమహిమాతిశయము వల్ల నుండి।పరం।ఉత్కృష్టమయిన। జ్యాయాన్చ।పరిపూర్ణ స్వరూపుడుగా।సంధృక్। మిక్కిలిచూడబడుచున్నాడు.

తాత్పర్యము.

అనంతనామరూపములుగల విశ్వకర్మప్రపంచవిష యములయ్యిభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములున్నూ అన్నముఅనేనిమిత్తముచేతమిక్కిలి పొందుచున్న। ప్ర పంచప్రజావిషయములైనజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యాద్య వస్థలున్నూ।విశ్వముయొక్క కర్మసంబంధములుగనుకనే

విశ్వకర్మా।ప్రపంచ మోక్షమునకు ప్రభువు అనియును। ఈజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థాదిభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములంతయువిశ్వకర్మయొక్క సామర్థ్యవిశేషములు గావున। ఈసామర్థ్యాతిశయమువల్లనుండి।ఆవిశ్వకర్మా।బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రేంద్రాదిత్యాది దేవతులకంటె।అత్యధికమైనపూర్ణస్వరూపుడని తాత్పర్యము.

మూలము

పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని। త్రిపాదస్యామృతందివి। త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదైత్పురుషః। పాదోఽస్యేహాభవాత్పునః। తతోవిష్వఙ్వ్యక్రామత్। సాశనానశనే అభి। తస్మాద్విరాడజాయత। విరాజో అధిపూరుషః।సజాతో అత్యరిచ్యత। పశ్చాద్భూమి మథో పురః॥

పదవిభాగము.

పాదః।అస్య। విశ్వా।భూతాని। త్రిపాత్।అస్య। అమృతం। దివి।త్రిపాత్। ఊర్ధ్వః।ఉత్।ఐత్। పురుషః।పాదః అస్య।ఇహ।అభవత్।పునః।తతః।విష్వఙ్। వ్యక్రామత్। సాశనానశనే। అభి।తస్మాత్। విరాట్।అజాయత। విరాజః।అధి। పురుషః।సజాతః।అత్యరిచ్యత।పశ్చాత్ భూమిం।అథః। పురః॥

అర్థము.

పురః।ప్రజాసృష్టికిపూర్వమునందు ప్రతిఫలింపచేసినపంచభూతములు।అనే। అస్య।ఈవిశ్వముయొక్క అధః।క్రిందిభాగము।భూమిం। భూమిగానున్నా। ఊర్ధ్వః।ఊర్ధ్వభాగము।దివి।ఆకాశముగానున్నా।ఉదైత్।పుట్టించెను

త్రిపాత్। మిగిలిన। వాయు।రగ్ని రాపః। అనుమూడు భాగములు।అమృతం నాశనరహితుడయిన పురుషః। విశ్వకర్మా। అభవత్।త్రిగుణములుగా।ప్రకాశింపజేసిన వాడాయెనూ।అస్య।ఈకర్మయొక్క।విశ్వాభూతాని।విశ్వమనేవిశ్వాభూతాని।పంచభూతములను।పాదః।ఒకి భాగమైనఆకాశము।విశ్వజ్ఞబ్రహ్మగాను।పాదః।ఒకభాగమయినభూమి। త్వష్టబ్రహ్మగాను।త్రిపాత్। మిగిలినవాయురగ్ని రాపః। అనుమూండుభాగములు। మను।మయ।శిల్పి। బ్రాహ్మలుగానున్ను।అభవత్।ప్రాదుర్భావింపచేసినవాడాయెనూ।ఇతి।శిల్పశాస్త్రే। పృథివీత్వష్టరూపంచ। ఆపోభూ। తమయస్తథా। తేజోమనుస్స్వరూపంచ।వాయుశ్శిల్పిత ఏవచ।విశ్వజ్ఞాకాశరూపంచ। ఏకైకఃభాగసిన్నయః।ప్రత్యేకాంశస్వరూపాని। బ్రహ్మణస్స్వయముద్భవా।పంచభూతములు।మనుమయత్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞబ్రహ్మలుగా।ప్రకాశించిరనిభావము; అస్య-ఈప్రపంచమునకు।సః।ఆత్వష్ట।ప్రజాపతి।పునః।తిరిగిన్ని।తస్మాత్।ఆవిశ్వకర్మవల్లనుండి।విరాట్।విరాట్పురుషుడయి। అజాయ। పుట్టెనూ। తతః। అనంతరమునందు। ఇహ। మాయాసహితుడయి। సూత్రే।దీపాపసరణక్రియాయాఏవ।భమోత్పాదితవాన్। దీపముననుసరించిన నీళవలెనే ఉత్పన్నమైనమాయను। పొందినవాడాయెనుఅనిభావము। పశ్చాత్। అనంతరము। సాశనానశనే। సాశనా।భోజనాద్వ్యవహారములుగ్గల ప్రాణిసమూహములనూ। అనశనా। భోజనాద్వ్య

వహారములులేని।గిరినద్యాది ఋతుకాలములు మొదలు గాఁగల।విశ్వత్।తిర్యగాదిచరాచరములను।అభి।మిక్కిలి వ్యక్రామత్। వ్యాపింపచేసెను। విరాజో౽ధి।భూతములను మిక్కిలివ్యాపింపచేసిన। బ్రహ్మాండదేహముగల।పురుషః।విరాట్పురుషుఁడగు। త్వష్టప్రజాపతి। సజాతః। సగుణస్వరూపుఁడయినవిశ్వకర్మతో సమానముగా ప్రాదుర్భవించినవాఁడయి।అత్యరిచ్యత।అతిప్రకాశమానుఁడాయెను.

—※ తాత్పర్యము ※—

ప్రజాసృష్టియొక్క పూర్వముప్రతిఫలించినపంచభూతములనేవిశ్వముయొక్క అధోభాగముభూమిగానున్న ఊర్ధ్వభాగముఆకాశముగానున్న పుట్టించితక్కినవాయువగ్నిరాపః అను ౩ భాగములుత్రిగుణములుగా ప్రకాశింపజేసినవాఁడాయెను। మనుమయత్వష్ట శిల్పిదైవజ్ఞులనేపంచబ్రహ్మలుప్రత్యేకస్వరూపములుగా యేపంచభూతములుప్రకాశించుచున్నవో ఆపంచభూతములచేత।విశ్వకర్మణః అనేనామముసగుణమునకుప్రకాశించినదాయెనుఆసగుణస్వరూపుఁడయినవిశ్వకర్మవల్లనుండితిరిగిఆత్వష్టప్రజాపతివిరాట్పురుషుడైప్రాదుర్భవించిమాయాసహితుడై భోజనాద్వ్యవహారములుగల ప్రాణిసమూహములనుభోజనాద్వ్యవహారములులేని గిరినద్యాదిఋతుకాలములు మొదలుగాఁగలపశుపక్షిమృగక్రిమికీటకాదులనుమిక్కిలిప్రకాశింపచేసినవాఁడాయెను చరాచరములనుమిక్కిలివ్యాపింపచేసినత్వష్టప్రజాపతి

సగుణస్వరూపముతో సమానముగా ప్రకాశించెనని తాత్పర్యము.

——*మూలము*——

యత్పురుషేణహవిషా దేవాయజ్ఞమతన్వత వసన్తోఆస్యాసీదాజ్యంగ్రీష్మఇధ్మశ్శరద్ధవిఃసప్తాస్యాసన్పరిధయఃత్రిస్సప్తసమిధఃకృతాః దేవాయద్యజ్ఞతన్వానాః అబధ్నన్పురుషంపశుం। తంయజ్ఞంబర్హిషిప్రౌక్షన్పురుషంజాతమగ్రతః.

——*పదవిభాగము*——

యత్ పురుషేణ। హవిషా। దేవాః। యజ్ఞం।అతన్వత।వసన్తః।అస్య।ఆసీత్।ఆజ్యం। గ్రీష్మః।ఇధ్మః।శరత్। హవిః।అస్య।అసన్। పరిధయః। త్రిః।సప్త।సమిధఃకృతాః।దేవాః।యత్।యజ్ఞం।తన్వానాః। అబధ్నన్।పురుషం।పశుం।తం।యజ్ఞం।బర్హిషి।ప్రౌక్షన్। పురుషం జాతం। అగ్రతః.

——*అర్థము*——

దేవాః।దైవస్వరూపులయిన॥యత్।యేమనుమయుత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలు। పురుషేణ।పౌరుషత్వమనే హవిషా।హవిస్సుచేత।యజ్ఞం।సృష్టివిషయమయినమానసయజ్ఞమును। అతన్వత।సంకల్పించిరో।తత్ ఆమనుమయత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలు।అస్య। ఈమానసయజ్ఞమునకు। వసన్తఃవసన్తఋతువు। ఆజ్యం। ఘృతముగానున్నా। గ్రీష్మః। గ్రీష్మఋతువు।ఇధ్మః। సమిధలుగానున్నా।శరత్=శరదృతువు।హవిః=పురోడాశము

గానున్నా। పురోడాశమనగా। మనస్సు అపరూపము గావున।అపూపమనిభావము। అస్య।ఈప్రపంచప్రజా సృష్టివిషయముయొక్క।సప్త।యేడయినటువంటి త్వక్చర్మ మేదోరుధిరమాంసమజ్జాస్తులు। పరిధయః।పరిధులు గానున్నా। త్రిః।మూడయినటువంటి।రజస్సత్వతమోగుణములు।గార్హస్థ్యాహవనీయ్యాదక్షిణాగ్నులు గానున్నా।త్రిస్సప్త। మూడు యేళ్ళుయిరువయిఒకటి అయినటువంటి।సమిధః। సమిధలు।ఇధ్మః।ఇధ్మముగా త్రిస్సప్త సమిధలుఏవిఅనగా॥

శృతి॥ ద్వాదశమాసాషడర్తవస్త్రయఇమేలోకాః। అసావాదిత్యోబ్రహ్మైకవిగంశతిః॥

అర్థము॥ పన్నెండుమాసములు, ఆరుఋతువులు మూడులోకములు. ఇరువైవకటి అయినటువంటిఇవి। ఆద్యంతప్రకాశమానుడైన విశ్వజ్ఞబ్రహ్మస్వరూపమని తాత్పర్యము॥సూత్రె।బ్రహ్మాక్ఇధ్మమాధాసెన్॥

అసర్జ।వేర్పరచబడినవారలయి। కృతాః।చేశిరి।యజుర్వేదే।మనోయజ్ఞేనకల్పతాం।యజ్ఞము।చేతమనస్సు కల్పించబడినదనిభావము॥శిల్పశాస్త్రేకృతేతుమానసాసృష్టిరితి।సృష్టిమనస్సుచేత కల్పించబడినది గావున కృతయుగధర్మమని తాత్పర్యము॥దేవాః। దైవస్వరూపులగు మనుమయత్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞబ్రహ్మలు। యత్। యేకాలమునందు। యజ్ఞం।సృష్టియజ్ఞమును।తన్వానాః। చేయతలచినవారలైరో।తత్।ఆకాలమునందు।పురుషం। పురుషసంబంధమైనపౌరుషమును। పశుం।యజ్ఞపశువును

గాను। అబధ్నన్-యూపమునందు కట్టినవారలైరి। అగ్ర
తః-విశ్వమునకంటె పూర్వము। జాతం-ప్రాదుర్భవించిన
టువంటి। పురుషం-పౌరుషత్వమనే। తం। ఆమహత్తత్వము
నుపశువును। బర్హిషి-యజ్ఞశాలయందు। ప్రౌక్షన్-వ
ధించి। యజ్ఞం-సృష్టియజ్ఞమును। కృతాః-చేసినవార
లు। ఆసీత్-అయిరి॥

తాత్పర్యము.

దైవస్వరూపులగు మనుమయత్వష్ట శిల్పిదైవజ్ఞ బ్ర
హ్మలు పౌరుషత్వమనేహవిస్సుచేత సృష్టివిషయమైన
మానసయజ్ఞమును సంకల్పించినవారలయి ఈయజ్ఞము
నకు ప్రపంచపరిమాణములయిన చైత్రాదిమాసము
లు వసంతాదిఋతువులు సృష్టివిషయములయిన త్వక్చ
ర్మరుధిర మేదోమాంసమజ్జాస్థులు రజస్సత్వతమోగు
ణములు ఆజ్య ఇధ్మపురోడాశాది పరిధలుగా వేర్పరచి
నవారలయి యేకాలమునందు యజ్ఞమును చేయతలచి
రో ఆకాలమునందే పురుషసంబంధమైన పౌరుషమ
మహత్తత్వమును యూపస్తంభమునందు పశువును
బంధించి ఆమనుమయ త్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలు సృ
విషయమగు నమానస యజ్ఞమును చేసినవారలైరని
తాత్పర్యము.

మూలం.

జాప॰ తేన దేవా అయజంత సాధ్యాఋషయశ్చయే తస్మా
సు॰ ద్యజ్ఞాత్సర్వహుతః సంభృతం పృషదాజ్యం పశూగ్ం
స॰ స్తాగ్ంశ్చక్రే వాయవ్యాన్ అరణ్యాన్ గ్రామ్యాశ్చయే
ప॰ స్మాద్యజ్ఞాత్సర్వహుతః ఋచస్సామాని జజ్ఞిరే

చాగ్ంసి జజ్ఞిరే తస్మాత్ యజుస్తస్మాదజాయత తాతస్మా
దశ్వా అజాయన్త యే కేచోభయాదతః గావోహజ
జ్ఞిరే తస్మాత్ తస్మాజ్జాతా అజావయః యత్పురుషం
వ్యదధుః కతిధావ్యకల్పయన్.

పదవిభాగము.

తేన। దేవాః। అయజన్త। సాధ్యాః। ఋషయః। చ। యే।
తస్మాత్। యజ్ఞాత్। సర్వహుతః। సంభృతం। పృషదా
జ్యం। పశూన్। తాన్। చక్రే। వాయవ్యాన్। అరణ్యాన్
గ్రామ్యాః। చ। యే। తస్మాత్। యజ్ఞాత్। సర్వహుతః। ఋ
చః। సామాని। జజ్ఞిరే। ఛందాగ్ంసి। జజ్ఞిరే। తస్మాత్। య
జుః। తస్మాత్। అజాయత। తస్మాత్। అశ్వాః। అజాయన్త
యే। కే। చ। ఉభయాత్। అతః। గావః। హ। జజ్ఞిరే। తస్మాత్
జాతాః। అజావయః। యత్। పురుషం। వ్యదధుః। కతిధా।
వ్యకల్పయన్।.

౮

తే. యే=యేమనుమయత్వష్ట శిల్పివిశ్వజ్ఞ బ్రహ్మలు।
నిత్యాత్=సృష్టియజ్ఞమువల్లనుండి సర్వహుతః=సర్వ
ంతాపి ఋతువులు మొదలుగాగల సమస్తముచేయు
జుర్హోమ్యత=హోమమును। అయజంత=చేసిరో। త
స్మాత్=మనుమయత్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞ బ్రహ్మలవల్ల
నుండే ఋచః=ఋగ్వేదము మొదలుగాగల। యజుః=
యజుర్వేదము సామాని=సామాథర్వ ప్రణవమ్ముల
నెడయిదు వేదములు। ఛందాగ్ంసి। గాయత్రి। త్రిష్టు
మగతీ। అనుష్టుప్। పంక్తిః। అనుఅయిదు ఛందస్సులు వా
తలచుట్యాన్ ప్రాణోపానవ్యానోదాన సమానప్రా
రుషస

ణములనె ఐదుహాయువులు జజ్ఞిరే= ప్రకాశించినవా యనుదెవె=యెవ:నుమయత్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞబ్రహ్మాలున ర్వహుతః—సర్వ-మహాత్త్వాదిబుధులకాలము లుమొదలుగాగలసమస్తము యొక్క-హుతః- హూమమున! చక్రే-చేశిరో!తస్మాద్యజ్ఞాత్-ఆయజ్ఞమువల్లనుండి!తేన-విరాట్పురుషుడగుఅత్వష్టప్రజాపతిచేత!ఋషయః- మరీచిఅత్రిఆంగీరసపులస్త్య పులహాపౌలస్త్యకస్యపదక్షకగుగుడుః అనువప్రబ్రహ్మాలు! సాధ్యాః కే న్నెర కిం పురుషసిద్ధ సాధ్యాది! దేవాః-త్రయత్రింశత్కోటిదేవతులు అజాయత-పాిదుర్భవించబడెరి॥ యజుర్వేదే॥ యోదేవానాంనామధాః-యెత్వష్టప్రజాపతిదేవతుల యొక్క నామములనుధరించుచుండెనో ఆత్వష్టప్రజాపతిచేతముప్పై మూడుకోట్లదేవతులు సృజించబడిరని భావము॥ తస్మాత్-ఆవిరాట్పురుషుడగుత్వష్టప్రజాపతివల్లనుండి! పృషదాజ్యం! పృషత్-పాలు! ఆజ్యం-నెయ్యి! సంభృతం-సంపాదించుటనుగూర్చి! పశూన్-పశువులనున్నూ! అరణ్యాన్=అరణ్యములనున్నూ! గ్రామ్యాః- గ్రామములనున్నూ! జాతాః=కలుగచేశెను॥ తస్మాత్-ఆవిరాట్పురుషుడగు త్వష్టప్రజాపతివల్లనుండి! గావః-గోవులున్నూ! అశ్వాః-గుఱ్ఱములున్నూ! అజావయః! అజా-మేకలున్నూ! అవయః-గొఱ్ఱెలున్నూ! తాన్-దేవతలుమొదలుగాగల తిర్యగ్మానవాది సమస్తజంతువులున్నూ! జాతాః-పుట్టెను! యే-యేరూపములుభిన్నములుగా! అజాయన్త-పుట్టినవో! కేచన పమలన్నియు! ఉభయాదతః-స్త్రీపురుష ద్వంద్వ

ములు గా। జజ్ఞిరే-ప్రకాశించినవాయను॥ యజుర్వేదే॥ త్వష్టాహవై పశూనాంమిధునానాగ్ ంరూపకృద్రూప మేవ పశుషుదదాతి॥ త్వష్టప్రజాపతిఅద్యేవే దేవతిర్యగ్మానవాదిపశువులయొక్క- స్త్రీపురుషద్వంద ములయొక్క- రూపములను చేశి త్వష్టప్రజాపతి ఆరూపములన య్యేవేతరిగియిచ్చుచున్నాడనిభావము॥ యత్-సగుణ స్వరూపుడగు యేవిశ్వకర్మ। కతిధా-అనేకభిన్నములు గా। వ్యకల్పయన్-సంకల్పించెనో।సః-ఆసగుణస్వరూపుడైనవిశ్వ కర్మ। పురుషం-త్వష్టప్రజాపతిని విరాట్పురుషునిగాను॥యజుర్వేదే॥ త్వష్టారూపాణామధిపతిరితి। త్వష్ట-సకలరూపములకుఅధిపతిగావున ఈలాగున వేదమునందుచెప్పుటవల్లనుండె। ప్రజానాంపతిః। ప్రజాపతిః-ప్రజలకుప్రభువుగనుక త్వష్టప్రజాపతిఅని అర్థము॥ వ్యదధుః-ఆప్రజాపతినిపుట్టించినవాడై। జజ్ఞిరే-సగుణస్వరూపుడైనవిశ్వకర్మ ప్రకాశించినవాడాయెను॥

తాత్పర్యము॥ యే మనుమయత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలుసృష్టియజ్ఞమువల్లనుండిమహత్తత్వాదిఋతుకాలములు మొదలుగాగల సమస్తమును హోమమును చేయుచుండిరో ఆమనుమయత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలవల్లనుండె ఋగ్యజుస్సామాధర్వణప్రణవములనెడి అయిదువేదములున్ను గాయత్రీ త్రిష్టుప్ జగతి అనుష్టుపు పఙ్క్తిఅనుఅయిదుఛందస్సులున్ను ప్రాణోపానవ్యానోదానసమానస ప్రాణములనె పంచప్రాణవాయువులున్ను ప్రకాశించెను॥ యేమనుమయత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞ బ్రహ్మలు వసన్తాది ఋతుకాలములు మొదలుగాగల

సమస్తమును హోమమును చేసికొని ఆయజ్ఞమువల్లనుం డివిరాట్పురుషుడగు త్వష్టప్రజాపతిచేత సాధ్యులు మొదలు గాగలను పైమూడుకోట్లదేవతలున్ను కశ్యప అత్రి ఆంగీరస పులస్త్య పులహాః పౌలస్త్య దక్షక వగీ చ్యాది బ్రహ్మఋషులున్ను సృష్టించబడిరి॥ ఆత్వష్టప్ర జాపతిచేత భోగ్యపదార్థములగు పాలు, నెయ్యి సం పాదించుటకొరకు పశువులను అరణ్యములను గ్రామ ములనున్ను సృజించబడెను॥ ఆత్వష్టప్రజాపతివల్లనుం డి గుఱ్ఱములున్ను గోవులున్ను మేకలున్ను గొఱ్ఱెలు న్ను సృజించబడెను॥ విశ్వమునకు కర్మస్వరూపమగు స గుణమునందు సంకల్పమైన విశ్వమును అనేక భిన్నరూ పములుగా స్త్రీపురుషద్వంద్వములను ప్రతిఫలింపచేసి నత్వష్టప్రజాపతిని ప్రపంచమునకు విరాట్పురుషునిగా ప్రాదుర్భవింపచేసి తాను ఆప్రపంచప్రాణులయందు ప్రణవస్వరూపేణ ప్రకాశించినవాడాయనని తాత్ప ర్యము॥

మూలము॥ ముఖంకిమస్యకౌబాహూ। కావూరూ పాదావుచ్యతే। బ్రాహ్మణోస్యముఖమాసీత్। బాహూ రాజన్యఃకృతః। ఊరూతదస్యయద్వైశ్యః। పద్భ్యాగ్ం శూద్రోఅజాయత। చంద్రమామనసోజాతః చక్షో స్సూర్యోఅజాయత। ముఖాదింద్రశ్చాగ్నిశ్చ ప్రాణా ద్వాయురజాయత। నాభ్యాఆసీదన్తరిక్షం। శీర్ష్ణోద్యౌ స్సమవర్తత। పద్భ్యాంభూమిర్దిశశ్శ్రోత్రాత్। తథా లోకాగ్ంఅకల్పయన్॥

పదవిభాగము॥ ముఖం। కిం। అస్య। కౌ। బాహూ

కౌ। ఊరూ। పాదౌ। ఉచ్యేతే। బ్రాహ్మణః। అస్య। ముఖం। ఆసీత్। బాహూ। రాజన్యః। కృతః। ఊరూ। తత్। అస్య। యత్। వైశ్యః। పద్భ్యాం। శూద్రః। అజాయత చంద్రమాః। మనసః। జాతః। చక్షోః। సూర్యః। అజాయత। ముఖాత్। ఇంద్రః। చ। అగ్నిః। చ। ప్రాణాత్। వాయుః। అజాయత। నాభ్యాః। ఆసీత్। అంతరిక్షం। శీర్ష్ణః। ద్యౌః। సమవర్తత। పద్భ్యాం। భూమిః। దిశః। శ్రోత్రాత్। తథా। లోకాన్। అకల్పయన్॥

అర్థము—అస్య-యీవిశ్వమునకు కర్మస్వరూపుడగు సగుణబ్రహ్మకు। ముఖం-ముఖములు। కిం-యేవి। బాహూ-భుజములు। కౌ-యేవి। ఊరూ- ఊర్వులు। కౌ-యేవి। ముఖబాహూరుపాదములు ఏవి-యేవి। అనునీప్రశ్నకు। భవిష్యత్కాలమయినది కావున యీభూతభవిష్యద్వర్తమానధర్మములను తెలియచేయుచున్న వేదములు విశ్వమునకు కర్మస్వరూపములు గనుక- అట్టివిశ్వకర్మకు దిక్కులె ముఖములు। ఆకాశమె శిరస్సు- రుద్రుడె। హృదయము- విష్ణువె। భుజములు- ప్రజాపతె। ఊర్వులు। భూమె- పాదములు। ఇంద్రాగ్నిసూర్యచంద్రులె- అవయవములు। యీవిధముగా- ఉచ్యేతే। వేదములయందు చెప్పుచున్న। దిశః- ప్రాగాదిఊర్ధ్వపర్యంతమయిన అయిదుదిక్కులు। ముఖం- ముఖములుగా। ఆసీత్- ఆయెను తస్మాత్- ఆముఖమువల్లనుండి। ఇంద్రః-ఇంద్రుడున్ను అగ్నిః- అగ్నిహోత్రుడున్ను। మనసః- మనస్సువల్లనుండి గాః। చంద్రమాః-చంద్రుడున్ను। చక్షోః- నేత్రములవల్లనుండి। సూర్యః- సూర్యుడున్ను। ప్రాణాత్-ప్రాణము.

పం తల రుషః

వల్లనుండి। వాయుః- ప్రాణవాయువున్ను। నాభ్యాః నాభివల్లనుండి। అంతరిక్షం- ఆకాశమున్ను। శీర్ష్ణః- శిరస్సువల్లనుండి। ద్యౌః-స్వర్గమున్ను। పద్భ్యాం- పాదములవల్లనుండి। భూమిః- భూమిన్ని। శ్రోత్రాత్- శ్రోత్రములవల్లనుండి। దిశః- దిక్కులున్ను। అజాయత-ప్రాదుర్భవించెను। అస్య- యీఅవయవములుగల విశ్వకర్మయొక్క। ముఖాత్-ప్రాక్దిఙ్ముఖమువల్లనుండి।జాతః- ప్రాదుర్భవించిన। సానగః- సానగఋషి। బ్రాహ్మణః- బ్రాహ్మణుడు। ఆసీత్- ఆయను। యజుర్వేదే॥ ప్రాచీదిశాంవసన్త ఋతూనామగ్నిర్దేవతా బ్రహ్మద్రవిణంత్రివృత్స్తోమస్సపంచదశవర్తనిస్త్రియావిర్వయఃకృతమయానాంపురోవాతో వాతస్సానగ ఋషిః॥ అస్య-యీవిశ్వకర్మయొక్క। ముఖాత్-దక్షిణదిఙ్ముఖమువల్లనుండి। జాతః- ప్రాదుర్భవించిన। సనాతనః-సనాతనఋషి। బ్రాహ్మణః- బ్రాహ్మణుడు ఆసీత్-ఆయను॥ యజుర్వేదే॥ దక్షిణాదిశాం- గ్రీష్మఋతునామింద్రో దేవతా క్షత్రంద్రవిణంపంచదశస్తోమస్సప్తదశవర్తనిర్దిత్యవాడ్వయస్త్రేతాయానాం దక్షిణాద్వాతో వాతస్సనాతనఋషిః॥ అస్య-యీవిశ్వకర్మయొక్క। ముఖాత్- పశ్చిమదిఙ్ముఖమువల్లనుండి। జాతః- ప్రాదుర్భవించిన। అహభువనః- అహభువన ఋషి। బ్రాహ్మణః-బ్రాహ్మణుడు।ఆసీత్-ఆయను।యజుర్వేదే॥ ప్రతీచీదిశాంవర్షా ఋతూనాం విశ్వేదేవా దేవతావిట్। ద్రవిణగ్ంసప్తదశస్తోమస్స ఉ ఏకవింశవర్తనిస్త్రివత్సోవయోద్వాపరోయానాంపశ్చాద్వాత

తోవాతోఅహాభువనఋషిః॥

అస్య-యీవిశ్వకర్మయొక్క। ముఖాత్-ఉత్తరదిఙ్ముఖమువల్లనుండి। జాతః- ప్రాదుర్భవించిన। ప్రత్నః-ప్రత్నఋషి। బ్రాహ్మణః- బ్రాహ్మణుడు। ఆసీత్-ఆయను॥యజుర్వేదే॥ ఉదీచీదిశాగ్ంశరదృతూనాం మిత్రావరుణౌ దేవ తాపుష్టద్రవిణ మేకవిగ్ంశ స్తోమస్సఉత్రి నవవర్తనిస్తుర్యవాడ్వయ ఆస్యం దోయానాముత్తరాద్యాతోవాతఃప్రత్నఋషిః॥ ఆస్య-యీవిశ్వకర్మయొక్క। ముఖాత్- ఊర్ధ్వదిఙ్ముఖమువల్లనుండి। జాతః-ప్రాదుర్భవించిన। సుపర్ణః-సుపర్ణఋషి। బ్రాహ్మణః-బ్రాహ్మణుడు। ఆసీత్-ఆయను॥యజుర్వేదే॥ ఊర్ధ్వాదిశాగ్ంహేమంతశశిరాఋతూనాంబృహస్పతిర్దేవతావర్చో ద్రవిణంత్రిణవస్తోమస్సఉత్ర యత్రిగ్ంశవర్తనిఃత్వష్టవాడ్వయోభిఃభూరయానాం। విష్వగ్వాతోవాతస్సుపర్ణఋషిః॥ అయోనిసంభవులయినయీసానగ। స-నాతన। అహాభువన- ప్రత్న- సుపర్ణః॥ అనేపంచబ్రహ్మఋషులు॥ అస్య- యీప్రపంచమునకు। సృష్టి- స్థితి। లయము- తిరోధానము। అనుగ్రహములనెకర్మస్వరూపులనిభావము॥ శిల్పశాస్త్రే॥ బ్రహ్మణోవదనాజ్జాతోబ్రాహ్మణఃపరికీర్తితః-బ్రహ్మణోతేజసాశ్చైవబ్రహ్మణోబ్రహ్మకర్మణా॥ బంహ్మవంశోబ్రాహ్మణశ్చ- నాన్యథాబ్రాహ్మణోభవేత్॥ హ్మముఖోత్పన్నులు బ్రాహ్మణులు। ఆబ్రహ్మవంగాలుబ్రాహ్మణులుగాని అన్యులుబ్రాహ్మణులు కానేరని తాత్పర్యము॥ అస్య- యీవిశ్వకర్మయొక్క।

పు
తల
రుష

బాహూ-భుజములవల్లనుండి। రాజన్యః- రాజులు।కృతః-పాదుర్భవించిరి। అస్య- యీవిశ్వకర్మయొక్క। ఊరూ-తొడలవల్లనుండి। వైశ్యః- వైశ్యులు। కృతః-పాదుర్భవించిరి। అస్య - యీవిశ్వకర్మయొక్క। పద్భ్యాం-పాదములవల్లనుండి। శూద్రః- శూద్రులు। అజాయత-పాదుర్భవించిరి।తథా-ఆవిధముగా। యత్ మేవిశ్వకర్మా। లోకాన్- సమస్తలోకములను। అకల్పయత్-సంకల్పించబడెనో। తత్- ఆలోకములయందంతావిశ్వకర్మా।సమవర్తతా। సమానముగాపవర్తించుచుండెను॥

తాత్పర్యము.

జగద్వ్యాపకుడైనవిశ్వకర్మ పృథివిఆకాశముదిక్కులుఇందాగ్ని సూర్యచంద్రులు మొదలుగాగలలోకములనుసంకల్పించి సంకల్పించినఆసమస్తలోకములయందుతానుపణవస్వరూపేణసమానముగా పవర్తించుచున్నట్టి పరమాత్మసరూపుడగు విశ్వకర్మకు ముఖంబాహూరు పాదములుఏవియేవిఅన నీపశ్నభవిష్యత్కాలముకావున భూతభవిష్యద్వర్తమానములను తెలియచేయుచున్న వేదస్వరూపములగు మనుమయత్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞబహ్మలు ఆవిశ్వకర్మయొక్క శిరస్సు ఆకాశము, భుజములు, విష్ణు,హృదయము, రుద్రుడు తొడలు,ప్రజాపతి, పాదములు, భూమి, ఇందాగ్ని సూర్యచంద్రులు, అవయవములుఅనిచెప్పి ఆఅవయవములలోముఖబాహూరూ పాదములవల్లనుండి బాహ్మణ,క్షత్రియ, వైశ్య,శూద్రులు, అనునాలుగువర్ణ

ములు పాప్రిదుర్భవించినవి అని చెప్పిరి కర్మస్వరూపుడ యినసగుణుడు విశ్వవ్యాపకుడు కావున ఆవిశ్వకర్మ చే సంకల్పించబడిన సమస్తలోకములు వృద్ధిపొందు టకు గృహాలయ ఉలూఖల కుంభ వేదికా యజ్ఞ పాత్రమాం గల్యాది సృష్టికర్మలకాధ్యక్షులు అయిన బ్రహ్మముఖోత్ప న్నులే బ్రాహ్మణులు లోకములయొక్క దుష్టనిగ్రహశి ష్టపరిపాలన చేయుభుజోత్పన్నులే రాజులు॥ లోక ములకుపరిమాణములయిన క్రయవిక్రయములు చే యునూరూత్పన్నులె వైశ్యులు॥ లోకములయొక్క సు స్వాధారములయిన కృషిగోరక్షణ చేయు పాదోత్ప న్నులెశూద్రులు॥ కావున బ్రహ్మవంశజులు అయినబ్రాహ్మ ణులు గాకతక్కిన క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులలో యేపురు షుడయినను జ్ఞానముచేకర్మతత్వమును తెలుసుకున్న బ్ర హ్మజ్ఞాని బ్రహ్మవేత్తగాని బ్రాహ్మణుడు కానేరడు అనితాత్పర్యము॥

(మూలమ్.)

వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తం ఆదిత్యవర్ణం తమసస్తు పారే సర్వాణి రూపాణి విచిత్య ధీరః నామాని కృత్వాభివదన్యదాస్తే ధాతాపురస్తాద్యముదాజహార శక్రః ప్రవిద్వాన్ ప్రదిశశ్చతస్రః తమేవంవిద్వా నమృత ఇహ భవతి నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యతే యజ్ఞేన యజ్ఞమయజన్త దేవాః తాని ధర్మాణి ప్రథ మాన్యాసన్ తేహ నాకం మహిమానస్సచన్తే యత్ర పూర్వే సాధ్యాస్సన్తి దేవాః॥

పదవిభాగము.

వేద। అహం। ఏతం। పురుషం। మహాన్తం। ఆదిత్యవ

ర్ణం।తమసః। తు।పారే। సర్వాణి। రూపాణి। విచి
త్య। ధీరః। నామాని।కృత్వా। అభివదన్। యత్। ఆ
స్తే। ధాతా। పురస్తాత్। యం। ఉదాజహార। శక్రః।ప్ర
విద్వాన్।ప్రదిశః। చతస్రః। తం। ఏవం। విద్వాన్। అ
మృతః। ఇహ। భవతి। అన్యః। పంథాః। అయనా
య। విద్యతే। యజ్ఞేన। యజ్ఞం। అయజంత। దేవాః।
తాని।ధర్మాణి। ప్రథమాని। ఆసన్। తే। ఇహ॥ నాకం।
మహిమానః॥ సచంతే। యత్ర।పూర్వే। సాధ్యాః। సం
తి। దేవాః॥

అర్థము॥ ధీరః-మహాత్మస్వరూపుడైన। యత్-యే విశ్వకర్మ। సర్వాణి-సమస్తమున్నయిన। రూపాణి-స్థావరజంగమాదిరూపములను।విచింత్యా-అనేకచిత్రములుగాసృజించి। నామాని-నామములను।కృత్వా-చేసినవాడై। అభివదన్-స్థూలసూక్ష్మములయందంతట వ్యాపించి। ఆస్తే-వుండెను॥ తత్-ఆసగుణస్వరూపుడగు। పురుషం-విశ్వకర్మను। మహాంతం-అత్యధికముగా ఆదిత్యవర్ణం-సూర్యప్రకాశమానమువలెనే। అహం-నేను। వేదా-తెలుసుకొనుచున్నాను॥ ధాతా-ప్రపంచోత్పత్తికారణుడైనట్టివిశ్వకర్మ। తమసస్సుపారే-అజ్ఞానాంధకారముకుఆవల। వర్తతే-ప్రకాశించుచున్న। యం,యేవిశ్వకర్మనుగూర్చి। శక్రః-దేవేంద్రుడు। ఉదాజహార-నేను తెలుసుకొనుచున్నానని పలికెనో।యేవం యీవిధముగాపలికిన। తం-ఆవిశ్వకర్మను। చతస్రః-నాలుగుఅయిన। ప్రదిశః-దిక్కులయందున్న। దేవాః-దేవతలు। విద్వాన్-తెలుసుకొన్నవారై। ఇహ-యీ

జన్మయందు। అమృతాః-చిరకాలజీవులు। భవతి-అవుతు న్నారు॥ దేవాః-చిరకాలజీవులయిన। ఆయింద్రాదిదే వతులు। మహిమానః। ఆభగవంతుని మహిమవల్లనుం డి। నాకం-స్వర్గమును। సచంతే పొందుచున్నారు పూర్వే-దేవతులకంటెపూర్వీకులయిన। తే-ఆమనుమ యత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞ బ్రహ్మసంబంధులయినబ్రాహ్మణు లు। యజ్ఞేన-జ్యోతిష్టోమాద్యజ్ఞములచేత। యజ్ఞ స్వ రూపుడయినవిశ్వకర్మను। అయజంత-పూజించి। ఇహ- యీజన్మయందు। పతం-యీవిశ్వమునకు కర్మస్వరూ పుడైనభగవంతుని। పురస్తాత్-ముందుగా। సచంతే- ఐక్యమునుపొందుచున్నారు॥ విద్యారణ్యోవాచ॥ దేవ తానామగ్రేసరత్వేన। ప్రథమాహవిర్భాగాన్యుపద ధాతి। విశ్వకర్మసమస్తదేవతులకు అగ్రేసరుడగుటచా తపురోడాశాదిహవిస్సులనుసమర్పించితిరిగిఆవిశ్వకర్మ యందైక్యమవుతున్నారనిభావము॥ అయనాయ, మో క్షముకొరకు। అన్యః-మరివకటియైన। పంథాః-మార్గ ము। నవిద్యతే-లేదు। సాధ్యాః-ప్రపంచసాధనములగు ధర్మాణి-ఆసృష్టిస్థితిలయతిగోభావానుగ్రహమనేకర్మ లు। యత్ర-యేప్రపంచమందు। సంతి-కలవో। తత్ర- ఆప్రపంచమందు। ప్రథమాసి-ముఖ్యులై। అసన్-అ యెను।

తాత్పర్యము॥ మహాతత్వస్వరూపుడైన యెవిశ్వ కర్మ। అనంతరూపనామములనుసంకల్పించి తాను సంకల్పించినరూపములయందంతటా ప్రణవరూపేణ వ్యాపించినవాడాయనో।ఆసగుణస్వరూపుడగుఆవిశ్వ

కర్మను। మిక్కిలి సూర్యప్రకాశమానమైన తేజస్సునువ లెనే। నేను తెలుసుకొనుచున్నాను। ప్రపంచోత్పత్తికా రణుడయినవిశ్వకర్మా।అంధకారముయొక్క ఆవలపూ ర్ణప్రకాశమానుడై ప్రవర్తించుచుండెను। యం। అం ధకారమునకుఆవలప్రవర్తించుచున్న ఏవిశ్వకర్మనుకూ ర్చి దేవేంద్రుడు నేను తెల్సుకొనుచున్నాను అనిపలికె నో ఆవిశ్వకర్మను చతుర్దిక్కులలోపల వున్నముప్పై మూడుకోట్ల దేవతలు తెలుసుకొన్నవారై యీ జన్మ యందేచిరకాలజీవులు అవుతూ వున్నారు చిరకాలజీ వులయినఆఇంద్రాది దేవతులు ఆజగద్రక్షకునియొక్క మహిమవలన స్వర్గమునుపొందినవారలుఅయిరి॥ ఆ దేవతులకంటె ముందు ప్రాదుర్భవులయినమనుమయ త్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మసంబంధులయిన సానగ, సనా తన, అహభువన, ప్రత్న, సుపర్ణ, బ్రహ్మ,ఋషిగో త్రజులగు బ్రాహ్మణులుజ్యోతిష్టోమాతిరాత్రాప్తోర్యా సాంతపన వాజిపేయాద్యజ్ఞములచేత యజ్ఞస్వరూపు డగువిశ్వకర్మనుపూజించి యీజన్మయందె ముందుగా విశ్వమునకుకర్మస్వరూపుడైన భగవంతునియం దైక్య మునుపొందుచున్నారు॥ విశ్వమును సృజించి పోషించు చున్నవిశ్వకర్మ స్వరూపుడగునట్టి భగవంతునిపూజిం చుటకంటె మోక్షమునకు వేరె మరిఒకమార్గము లేదని తాత్పర్యము॥

మూలమ్॥ అద్భ్యస్సంభూతః పృథివ్యైరసాచ్చ। వి శ్వకర్మణస్సమవర్తతాధి। తస్యత్వష్టావిదధ ద్రూప మేతి। తత్పురుషస్య విశ్వమాజానమగ్రే। వేదాహమే

తంపురుషంమహాన్తం। ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తాత్ ।త మేవంవిద్వానమృతఇహభవతి। నాన్యఃపంథావిద్యతే అయానాయ।ప్రజాపతిశ్చరతిగర్భేఅంతః। అజాయమానోబహుధావిజాయతే॥

పదవిభాగము॥ అద్భ్యః। సంభూతః। పృథివ్యై। రసాత్। చ। విశ్వకర్మణః। సమవర్తత। అధి। తస్య। త్వష్టా। విదధత్। రూపం। ఏతి। తత్। పురుషస్య। విశ్వం। అజానం। అగ్రే। వేద। అహం। ఏతం। పురుషం। మహాన్తం। ఆదిత్యవర్ణం। తమసః। పరస్తాత్। తం। ఏవం॥ విద్వాన్। అమృతః। ఇహ। భవతి। న। అన్యః। పంథాః। విద్యతే। అయనాయ। ప్రజాపతిః। చరతి। గర్భే। అంతః। అజాయమానః।బహుధా। విజాయతే॥

అర్థము॥ అద్భ్యః=ఉదకములవల్లనుండి। పృథివి=భూమి। సంభూతః=పుట్టెను। తైత్తిరియో॥ఆకాశస్సంభూతః। ఆకాశాద్వాయుః। వాయోరగ్నిః। అగ్నేరాపః। అద్భ్యఃపృథివీతి। ఆకాశమునుండివాయువ,వాయువనుండిఅగ్ని, అగ్నివల్లనుండిఉదకము, ఉదకమువల్లనుండిభూమి పుట్టినవనిభావము॥ ఆకాశంఅనుశబ్దమునకు వుత్తరపదమైనసంభూతఃఅనువాక్యము ఆపఃఅనుశబ్దమునకుపరమందుచెప్పడమువల్లనుండి భూతః-గతిమైనఆకాశము, వాయువ, అగ్ని, యీమూడుభూతములకు।సం।అనేవుపసర్గఅర్థాధ్యాహారమగుటచేత పృథివ్యై ః। పృథివ్యాది పంచభూతములు। సంభూతః-పుట్టినవనిఅర్థము॥ కావునదైవజ్ఞస్మృతౌ॥ భూతాన్యూ ర్ధ్వతికర్మాచ।భూతావిశ్వాస్యతేసుతాః। తానియాన

యనంపూర్వం। త్రైస్సృతో విశ్వకర్మణః॥ ఆపరమాత్మా ఆపంచభూతములచేత విశ్వకర్మణః అనిచెప్పబడుతూవున్నాడు॥పాణినిసూత్రె॥విశ్వంకర్మణాయిత్యేకదేశసమాసే నైవకర్మశబ్దశక్తిస్వభావాత్తస్య కర్మసు బహుత్వస్థితమపి ఇత్యకారాన్తః పుంలింగైకవచనార్థమేవ ప్రసిద్ధం॥ విశ్వముకర్మలోపలది కావునఏకదేశసమాసముచేత కర్మశబ్దముయొక్క స్వభావ సామర్థ్యమువల్లనుండి ఆకర్మశబ్దమునకు బహుత్వమువుండినప్పటికి విశ్వకర్మణః అని అకారాన్తఃపుంలింగైకవచనముప్రసిద్ధము కావున ఆపరమాత్మావిశ్వకర్మణః। అనే నామముచేత రసాచ్ఛ-ద్రవపదార్థమగుక్షీరమందున్నఘృతమువలెనే భూతములయందుఅధిసమవర్తతా-మిక్కిలిప్రకాశించినవాడాయను। త్వష్టా-తృతీయపుత్రుడైన త్వష్టప్రజాపతి॥ యజుర్వేదే॥ త్రివచ్చోవయోద్వాపరో యానాంపశ్చాద్వాతోవాతో అహాభువనఋషిః॥ విద్యారణ్యోవాచ॥ ఏతశ్శ్రుతివచనేన వచ్ఛశబ్దాత్ర ఏవపుత్రరిత్యర్థః। త్రయోవచ్ఛః యస్యసఃత్రివచ్ఛః। అత్రబ్రహ్మణోస్యముఖమాసీదిత్యుక్తప్రమాణేనప్రతీచిముఖోత్పన్నస్యఅహాభువనబ్రహ్మయేషేఃవయోఏవసాధనవషట్రిత్యర్థః। ద్వా। అపరః। ద్వాపరః। తేషాంఅయానాంసాధనవషాణాం వయోరూపేణ ప్రజాస్సృష్టేచ్ఛమానస్సన్। త్వష్టబ్రహ్మఖ్యేనపాదుర్భూతత్వాత్॥ త్వష్టప్రజాపతి మూడవకొమారుడుఅనిఅర్థము। యేత్వష్టప్రజాపతి పరబ్రహ్మకు మూడవకుమారుడో ఆకొమారుడు త్రివచ్ఛః।

అనిచెప్పబడుతూవున్నాడు॥ యిచ్చట బ్రహ్మఋషులు బ్రహ్మముఖమందుపుట్టినారనే ప్రమాణముచేత సాన గ సనాతన అనెబ్రహ్మఋషులయొక్క-అనంతరముప శ్చిమదిఙ్ముఖమునందుదయించిన అహాభువనబ్రహ్మఋ షియొక్క-రూపము పదునేనిమిదిమాసములవయోరూ పము అనిఅర్థము కావునఆవయోరూపముతో స్థావర జంగమాదిసమస్తప్రజలను సృష్టించవలెననే ఇచ్ఛకలి వాడవుకుంచున్న త్వష్టబ్రహ్మఅనేనామముచేత ప్రా దుర్భవించడమువల్లనుండి। తస్య-ఆసగుణస్వరూపుడ యినవిశ్వకర్మయొక్క-। రూపం-చరాచర సహితమైన చతుర్దశభువనరూపమును। విదధత్-పొందెను।తత్పు రుషస్య-ఆత్వష్టప్రజాపతిఅనేవిరాట్పురుషునికి। అగ్ర- సృష్ట్యాదియందు। విశ్వం-దేవతిర్యఙ్మానవాదిసమస్తజ గత్తు। అజానం-పుట్టెను। ఏతం-యీసగుణస్వరూపమై న। పురుషం-విరాట్పురుషుడగుత్వష్టప్రజాపతిని। మహా న్తం-అత్యధికముగా।ఆదిత్యవర్ణం-సూర్యప్రకాశమా నమైనతేజస్సువలెనె। అహం నేను। వేదా-తెలుసు కుంటూవున్నాను। ఏతిచ-ప్రపంచమును పొందుచున్న త్వష్టప్రజాపతి। తమసః-చీకటియొక్క-। పరస్తాత్-అవ ల। వతఃతే-పూర్ణవెన్నెలవలెనే ప్రకాశించుచున్నా డు। తం-ఆత్వష్టప్రజాపతిని। ఎవం-ఈప్రకారముగా। విద్వాన్-తెలుసుకొనినపురుషుడు। ఇహ-ఈజన్మయం దే। అమృతః-మరణములేనివాడై। భవతి-అవుతూ వు న్నాడు। అయనాయ-మోక్షముకొరకు। అన్యః-మరివ కటిఅయిన। పంథాః। మార్గము। నవిద్యతే-లేదు। గ

ర్భే-ప్రపంచమునందు। అంతః-లోపల। ప్రజాపతిః-త్వష్ట ప్రజాపతి। చరతి-చలించుచున్నవాడవుచుండుచున్నాడు। అజాయమానః-అయోనిసంభవుడైనవాడై। బహుధా-అనేకభిన్నములుగా స్త్రీపురుషరూపములను। విజాయతే-పుట్టించెను॥

తాత్పర్యము॥ జగద్వ్యాపకుడైన విశ్వకర్మ వల్ల నుండి ఆకాశముపుట్టినదనిన్ని ఆకాశముతల్లనుండి వాయువు, అగ్ని, ఉదకము, భూమి, యీనాలుగుభూతములుపుట్టినవిఅనిన్ని, విశ్వరూపుడు మొదలుగా గల బ్రహ్మఋషులు చెపుతూవున్నారు॥ యిచ్చోట వుదక మువల్లనుండిభూమి పుట్టినదనిచెప్పడమువలన యీరెండు భూతముల చేత ప్రపంచసృష్టి కానేరదు కావునసంభూతః అనుధాయివల్లనుండి అయిదుభూతములుపుట్టుచున్నవిఅని యెట్లుల చెప్పబడుచున్నారో అటువలెనే పంచభూతములతో కూడుకున్న ప్రపంచమే దేహముగా గలవిశ్వకర్మయొక్క పశ్చిమముఖమునందుదయించిన తృతీయపుత్రుండైన అహంభువనబ్రహ్మఋషి పితృరూపమైనప్రపంచమే దేహముగా గలవిరాడ్పురుషుడై ప్రజలనుసృష్టించవలెననే ఇచ్ఛకలవాడుఅవుచుండుచున్నాడు త్వష్ట ప్రజాపతినామము చే ప్రకాశించినవాడాయెను॥ ఆ త్వష్ట ప్రజాపతి స్త్రీపురుషద్వంద్వములుగా అనేకభిన్న రూపములతో దేవ మానవ తిర్యగాది చరాచరము ను పుట్టించినవాడాయెను॥ కర్మలోపల విశ్వమెట్లు చలించుచున్నదో విశ్వమనే గర్భమునందటుల చెలించుచున్న విశ్వకర్మస్వరూపుడగు త్వష్టప్రజాపతిని అజ్ఞా

నాంధకారముయొక్క ఆవలమిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న బ్రహ్మ తేజస్సునువలెనే సృజించినసమస్త ప్రజలలోనే పురుషుడు నేను తెలుసుకొనుచున్నానని అనే ఆపురుషుడుయీజన్మయందె నాశరహితమైన మోక్షప్రాప్తిదౌతూవున్నాడు॥ అట్టిమోక్షముకొరకు ప్రపంచప్రజలు జన్మయొక్క కర్మను తెలుసుకొనుటకంటె వేరేవిధమైన మార్గము లేదని తాత్పర్యము॥

మూలమ్॥ తస్యధీరాఃపరిజానంతియోనిం। మరీచీనాం పదమిచ్ఛంతివేధసః। యోదెవేభ్యఆతపతి। యోదేవానాంపురోహితః।పూర్వోయోదేవేభ్యోజాతః।నమోరుచాయబ్రాహ్మయె। ఋచంబ్రాహ్మంజనయంతః। దేవాఅగ్రేతదబ్రువన్। యస్త్వైవంబ్రాహ్మణోవిద్వాన్। తస్యదేవా అసన్వశె। హ్రీశ్చతెలక్ష్మీశ్చపత్న్యౌ। అహొరాత్రెపార్శ్వే నక్షత్రాణిరూపం। అశ్వినౌవ్యాప్తం। ఇష్టంమనిషాణ। అముంమణిషాణ। సర్వంమణిషాణ॥

పదవిభాగము॥ తస్య। ధీరాః। పరిజానంతి। యోనిం। మరీచీనాం। పదం। ఇచ్ఛంతి। వేధసః। యః। దెవెభ్యః। ఆతపతి। యః। దేవానాం। పురోహితః। పూర్వః। యః। దేవెభ్యః। జాతః। నమః। ఋచాయ। బ్రహ్మయె। ఋచం। బ్రాహ్మ్యం। జనయంతః। దేవాః। అగ్రె। తత్। అబ్రువన్। యః। తు। ఏవం। బ్రాహ్మణ విద్వాన్। తస్య। దేవాః। అసన్। వశె। హ్రీః। చ। లక్ష్మీః। చ। పత్న్యౌ। అహొరాత్రె। పార్శ్వే। నక్షత్రాణి। రూపం। అశ్వినౌ। వ్యాప్తం। ఇష్టం। మణిషాణ

అముం। మణిషాణి। సర్వం। మణిషాణి॥

అర్థము॥ యః। యేత్వష్టప్రజాపతి। యోనింజగ త్కారణమును। ఇచ్ఛంతి। సంకల్పించినవాడవుచుంచు న్నా। దేవేభ్యః। గరుడగంధర్వాదిదేవతులకొఱకు।పూ ర్వః। పూర్వము। మరీచీనాం। మరీచి। అత్రి అంగీరసు డు మొదలుగాగల। వేధసః। బ్రహ్మలను। పదం। జగద భివృద్ధిమార్గమునుగూర్చి। జనయంతః। పుట్టించినవా డాయనో। యః। యెత్వష్టప్రజాపతి। దేవేభ్యః। త్ర యత్రింశత్కోటిదేవతులకొఱకు। ఆతపతి। ప్రపంచ ప్రాణులయందంతటాప్రణవస్వరూపేణ వ్యాపించుచు న్న।ఆపరమాత్ముడె।అబ్రువన్।విశ్వమునకుకర్మస్వరూ పుడనిచెప్పెనో। యః। యేత్వష్టప్రజాపతి।తస్య।ఆవిశ్వ కర్మకు।పూర్వః। సృష్ట్యాదియందు।జాతః। ప్రాదుర్భ పుడయి। దేవానాం। స్వర్గ మర్త్యపాతాళములనే మూడులోకములయందున్నముప్పై మూడుకోట్లదేవ తలకు। పురోహితః। ఆచార్యస్వరూపుడయి।అసత్। ఆయనోబుచం।చైతన్యస్వరూపుడయిన।ఆత్వష్టప్రజా పతిని। ధీరాః। ధయిర్యవంతులయిన। దేవాః।దేవతులు బ్రాహ్మ్యం। బ్రహ్మస్వరూపునిగాను। పరిజానంతి। తె లుసుకున్నవారలయి। బుచాయ। స్వప్రకాశమానమ గు। బ్రహ్మయె। పరబ్రహ్మస్వరూపుడయిన। త్వష్ట ప్రజాపతికొఱకు।నమోస్తు।నమస్కారముచేస్తివా రలయిరి॥తస్య-ఆవిరాట్‌స్వరూపుడయిన।త్వష్టప్రజా పతికి। హ్రీః। లజ్జాభిమానినియగుదేవతయున్ను। ల క్ష్మీశ్చ। ఐశ్వర్యాభిమానిని. యగుదేవతయున్ను। ప

త్వ్యాష్ట। భార్యలు, అహోరాత్రే। దివారాత్రములు। పార్శ్వే।కుడియెడమభాగములు।నక్షత్రాణి-భిన్నములుగాప్రకాశించుచున్న నక్షత్రములు రూపం।శరీరం। ఏవం। యీవిధముగాను। విద్వాన్। తెలుసుకున్న। బ్రాహ్మణః। బ్రాహ్మణుడు। యేతత్।ఏవిరాట్ స్వరూపమునందు। అసన్వశే। ఐక్యమవుచున్నాడో। తె।ఆసానకసనాతసాదిబ్రహ్మఋషిగోత్రజుడయిన।బ్రాహ్మణుడు। అశ్వినౌ। మనుమయమరీచ్యాదిబ్రహ్మవంశజులయినఅశ్వినీదేవతులుమొదలుగాగల। దేవాః।ముప్పైమూడుకోట్లదేవతులు। తత్। ఆవిరాట్స్వరూపుడయినత్వష్టప్రజాపతినిగూర్చి,యిష్టం। మనోభీష్టములయినధర్మార్థకామమోక్షములను। మణీషాణ। యివుమా।అముం। యిహసంబంధమయిన పుత్రమిత్రకళత్రాదులున్ను। మనీషాణ।యివుమా। సర్వం। యిహపరసౌఖ్యములయిన।సమస్తమునన్ను।మనీషాణ।యివుమా ।వాన్యత్తం। యీప్రకారముగాప్రార్థించినవారలయి। నమః। నమస్కారముచేయుచున్నారనిమంత్రార్థము॥

తాత్పర్యము॥స్థావరజంగమాదిసమస్తప్రాణిహృత్కమలములయందుపరిణవస్వరూపేణప్రకాశించుచున్న విశ్వకర్మయొక్కముఖకమలమునందుదయించినఆ మహాభువనబ్రహ్మఋషి ప్రజలనుసృష్టించవలెననే ఇచ్ఛకలవాడవుకుంచున్న త్వష్టబ్రహ్మ॥ అనే నామముచేత। ప్రార్థర్భవించి। దేవతులకంటె ముందు। మరీచి। అత్రి। అంగీరస। పులస్త్య పులహ। పౌలస్త్య। కస్యప। దక్ష। గుగురు। అనునవబ్రహ్మలనుపుట్టించిన। యె

త్వష్టప్రజాపతి।మనుమయమరీచ్యాది। చతుర్దశబ్రహ్మ వంశజులయిన। ముప్పైమూడుకోట్లదేవతులకు। ఆచార్యస్వరూపుడాయనో। ఆత్వష్టప్రజాపతిని। పరమాత్మస్వరూపునిగా తెలుసుకుని। యేదేవతులు నమస్కారము చేయుచుండిరో।సానగసనాతనాదిపంచబ్రహ్మ ఋషిగోత్రజులయిన బ్రాహ్మణులు। యీవిధముగా తెలుసుకోని। యేపరమాత్మయందైక్యమవుచున్నారో ఆబ్రాహ్మణులు। ఆదేవతులు। యిహపరసౌఖ్యముల య్ను। ధర్మార్థకామమోక్షములనుకలుగచేయుమని ఆవిరాట్స్వరూపుడయిన త్వష్టప్రజాపతిని ప్రార్థించి నవారలయి నమస్కారము చేయుచున్నారని తాత్పర్యము॥ ఓంశాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః॥

ఆచార్యగురుపారంపర్యము.

శ్రీనిర్విశేషచిన్మాత్ర స్వరూపుడైన విశ్వకర్మవల్ల నుండి పృధివ్యప్తేజోవాయు రాకాశములనె అయిదు భూతములు।సానగసనాతనఅహుభువనప్రత్నసుపర్ణ అనుఅయిదుగురుబ్రహ్మఋషులు। ఋగ్యజుస్సామాథర్వణప్రణవములనె అయిదువేదములు।పుట్టెను। ఆపంచభూతములు। ఆబ్రహ్మఋషిగోత్రములయందు। మనుమయ త్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞాఅను పంచబ్రహ్మలు ప్రాదుర్భవించిరి। ఆపంచబ్రహ్మలవల్లనుండి ప్రపంచమని చెప్పబడుచుండిరి। ఆప్రపంచప్రజలుమను సంబంధులగుటవలన మానవులని శాస్త్రతః ప్రమాణములేర్పడియుండుటవలన అట్టిమనుబ్రహ్మ మానవధర్మశాస్త్రమున్ను ఆశ్వలాయనసూత్రమున్ను శైవమతమున్ను

మయబ్రహ్మ వాస్తుశాస్త్రమున్ను ఆపస్థంభసూత్ర
మున్ను వైష్ణవమతమున్ను త్వష్టబ్రహ్మశ్రౌత శాస్త్ర
మున్ను ద్రాహ్యాయనసూత్రమున్ను అద్వైతమతము
న్ను శిల్పబ్రహ్మ శిల్పశాస్త్రమున్ను రౌప్యాయనసూ
త్రమున్ను ద్వైతమతమున్ను! దైవజ్ఞబ్రహ్మజ్యోతిష
శాస్త్రమున్ను కాత్యాయనసూత్రమున్ను సౌరమత
మున్ను యీబ్రహ్మఋషులు యీవిధముగా నేర్పరిచి
నవారలయిరి.

మనుబ్రహ్మవంశజులయినబ్రాహ్మణులకుసానగస
గోత్రము- పంచార్షేయము- ఋగ్వేదము- ఋక్శా
ఖా- ఆశ్వలాయనసూత్రము- మతముశైవము, మయ
బ్రహ్మవంశజులయిన బ్రాహ్మణులకు సనాతనగోత్ర
ము, త్రయార్షేయము, యాజుర్వేదము, యజుశ్శా
ఖా,ఆపస్తంభసూత్రము, మతమువైష్ణవము, త్వష్టబ్ర
హ్మవంశజులయినబ్రాహ్మణులకు అహంభువనసగోత్ర
ము, త్రయార్షేయము, సామవేదము, సామశాఖా
ద్రాహ్యాయనసూత్రము, మతముఅద్వైతము, శిల్పబ్ర
హ్మవంశజులయినబ్రాహ్మణులకు ప్రత్నసగోత్రము,
త్రయార్షేయము, అథర్వణవేదము, అథర్వణశా
ఖా రౌప్యాయనసూత్రము, మతముద్వైతము, దై
వజ్ఞ బ్రహ్మవంశజులయినబ్రాహ్మణులకు సుపర్ణసగో
త్ర ం, పంచార్షేయము, ప్రణవవేదము, ప్రణవశా
ఖా కాత్యాయనసూత్రము, మతముసౌరవము, శై
వవైష్ణవాద్వైతద్వైతసౌరమతస్థులయిన యీబ్రహ్మ
వంశజులగుబ్రాహ్మణులు శ్రౌతసంబంధమైన స్మార్తా

చారపరులయియున్నారు మత్యమందున్న సానగ సనాతనాది బ్రహ్మఋషిగోత్రజులయిన బ్రాహ్మణగణము పదకొండుకోట్లు, పాతాళమందున్న కశ్యప,అత్రి, ఆంగిరసాదిబ్రహ్మసంబంధులయినబ్రహ్మగణము పదకొండుకోట్లు, స్వర్గమందున్న మనుమయాది బ్రహ్మవంశజులయిన దేవగణముపదకొండుకోట్లు, స్వర్గ మత్య పాతాళములయందున్న 'మూడుపదకొండ్లు ముప్పైమూడుకోట్లదేవతులకు' బ్రహ్మత్వసిద్ధికొరకు గాయత్రీదేవతయున్ను, ఐశ్వర్యవృద్ధికొరకుసావిత్రీదేవతనున్ను, విద్యావృద్ధికొరకు సరస్వతీదేవతను గాయత్రీ సావిత్రీ సరస్వతీఅనునిదేవిత్రయమును త్రిపీఠములుగానేర్పరచి తాను యీదేవతులకు ఆచార్యత్వమునుచేశెను॥

పురుషసూక్తే॥ యోదేవానాంపురోహితః॥ యే త్వష్టప్రజాపతి దేవతులకు ఆచార్యస్వరూపుడవుచుండెనో॥

యజుర్వేదే॥ విశ్వరూపోవై త్వాష్ట్రఃపురోహితో దేనామాసీత్॥ ఆత్వష్టప్రజాపతి కొమారుడు విశ్వరూపుడున్ను॥

అధర్వణే॥ పౌత్రఃపురోహితో దేవానాం బృహస్పతిః॥ ఆత్వష్టప్రజాపతిమనుమడయినబృహస్పతియున్ను॥ ఆంగిరసబ్రహ్మకొమారుడనిఅర్ధము॥ యీముగ్గురు దేవతులకుఆచార్యత్వముచేశినవారలైరనిఅర్థము

శిల్పశాస్త్రే॥ త్వష్టాకృతాయుగాచార్య స్త్రేతాయాంగిప్పతిస్స్మృతః। ద్వాపరేవిశ్వరూపశ్చ [illegible]

ధాయనస్స్మృతః॥ త్వష్టప్రజాపతి కృతయుగమునందున్ను, బృహస్పతి త్రేతాయుగమునందున్ను, విశ్వరూపుడు ద్వాపరమునందున్ను, ఆచార్యత్వమును చేయుచుండగా కొంతకాలమునకు కలియుగము సంప్రాప్తమైనందున సానగ సనాతనాది బ్రహ్మఋషిగోత్రజులయిన బ్రాహ్మణులు కలిధర్మముచేత స్మార్తాచారపరిత్యాగులగుటవలన ఆత్వష్టప్రజాపతి బోధాయనాచార్యస్వరూపము చే బ్రహ్మావతారమందవతరించిబోధాఅయనంయస్యసః బోధాయనః। బ్రాహ్మణ్యమును బోధించినవారలయి| తిరిగి। శైవము అద్వైతమతాంతర్భావముగానున్ను, సౌరవము ద్వైతమతాంతవముగానున్ను, విశిష్టాద్వైతముప్రత్యేకముగానున్ను ఏర్పరచిగాయత్రీపీఠమునకు ద్వైతమతాధ్యక్షులయిన శ్రీవేంకటాచార్యస్వాములవారినిన్ని, సావిత్రీపీఠమునకు విశిష్టాద్వైతమతాధ్యక్షులయిన శ్రీవడుఘాచార్యస్వాములవారినిన్ని అద్వైతమతాధ్యక్షులయిన స్మారు శ్రీసరస్వతిపీఠమునకు గానున్ను ఏర్పడినవారలయి ఈ త్రిమతానుగుణ్యముగాను తాసూత్రమునుచేశి యీ సానగసనాతనాది బ్రహ్మఋషిగోత్రజ్ఞులయిన బ్రాహ్మణులను స్మార్తాచారమునందు ప్రవర్తింపచేనవారలయిరి॥ శ్రీబోధాయన బోధశక్తివిభవోసూత్రానుగమ్యార్థ కృద్వేదానుక్రమపాదపాదనిగమప్రారంభజృంభక్రియాసర్వంనిర్మితకర్మకాండమఖిలం జానాసివిశ్వప్రభోః॥ శ్రీమద్బాచార్యగురవేనమః॥

✽సమాప్తము.✽

10046